

ANNA BEDNARCZYK

 <https://orcid.org/0000-0003-2761-8647>
Uniwersytet Łódzki

O głupich błędach, pracy z redaktorem i nieoczekiwanych odkryciach translatorskich

On silly errors, collaboration with an editor, and unexpected translation discoveries

Abstract: The article addresses the issue of collaboration with an editor and highlights the benefits that arise from such cooperation. It also discusses so-called “silly errors,” that is accidental translation errors resulting primarily from inattention or ambiguity in the source text, which often lead to incorrect translations. Furthermore, the article presents unexpected “discoveries,” understood as translation possibilities that emerged through reflection, consideration of cultural contexts, and inspiration derived from another translation. The aim of the article is to raise translators’ awareness of the necessity of independent exploration, creative initiative, and systematic self-review.

Keywords: translation, errors, editor, self-review

Zwykle, myśląc o procesie przekładu, wyróżniamy w nim analizę dokonywaną przed podjęciem się tłumaczenia, poszukiwanie ekwiwalentów i podjęcie decyzji translatorskich oraz syntezę całości zgodnie z wybraną strategią i celami przekładu, co konsekwentnie prowadzi do powstania nowego tekstu. Zapominamy przy tym o korekcie czy redakcji, chociaż często mają one wpływ na publikowany przekład. Myślę przy tym o pomocy, jaką może przynieść spojrzenie na tłumaczenie kogoś, kto zauważył jego błędy czy niekonsekwencje.

Pozwolę sobie przypomnieć w tym miejscu historię przekładu wiersza Mariny Cwietajewej *Белизна*, którą swego czasu opisywałam¹. Mianowicie, Andriej Bazilewski poprosił mnie o powtórny przekład tego utworu. Tłumaczenie wspomnianego wiersza sprawiło mi wiele kłopotów. Po pierwsze, ze względu na sylabotoniczność – pięciostopowy jamb, katalektyczny w wersach okalających. Po drugie – rymy okalające, męskie w wersach z katalek-są. Obie te cechy wywołują problemy w procesie tłumaczenia na język polski.

¹ A. Bednarczyk: *O samoświadomości tłumacza (na przykładzie autorskich kontrprzekładów)*. „Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie” 2022, nr 11, s. 52–68.

Poza trudnościami natury formalnej tekst ten odwołuje się do opozycji biel – czern, zwykle traktowanej metaforycznie jako dobro i zło. Biel (*Белизна*) kojarzona jest też ze świątynią (*белый храм*), z bladeścią człowieka sprawiedliwego, świętego, pobożnego (*бледный праведник*), z proroczą siwizną (*вещие седины*) i białą armią (*белый полк*), a pośrednio także z kojarzonymi zwykle z bielą: lilią (*лилия в щите*), Bogiem (*Господин*), z którego dłoni wyrasta kwiat (*lilia*), ale też z jagnięciem, owieczką (*агнец*) oraz aniołem (*ангел*). Leżąca na przeciwnym biegunie Czern (*Чернота*) asocjacyjnie łączy się z trumną (*гроб*), gromem (*гром*), Sodomą (*Содом*), czerwem (*червь*) i wilkiem (*волк*). Te asocjacyjne szeregi, stojące wobec siebie w opozycji, należało zachować, podobnie jak choćby część obrazów poetyckich, na przykład wspomnianą już lilię czy przeciwstawienia: świątynia – trumna, owieczka – wilk.

Przesyłając redaktorowi swoją propozycję tekstu, uznałam, że udało mi się sprostować temu zadaniu. Przytaczam w tym miejscu oryginał i pierwszy wariant tłumaczenia:

Oryginał	Wariant przekładu
***	***
Белизна – угроза Черноте. Белый храм грозит гробам и грому. Бледный праведник грозит Содому Не мечом – а лилией в щите!	Każda Biel zagraża Czerni. Grobom, gromom – biel świątyni. Blady wieszcz Sodomie grozi Nie miecz – lilia strach uczyni!
Белизна! Нерукотворный круг! Чан крестильный! Вещие седины! Червь и чернь узнают Господина По цветку, цветущему из рук.	Krąg ten nie jest ludzkim dziełem! Biel! Włos siwy! I chrzcielnica! Czerw i czern poznają Pana, Bo mu w dłoniach kwiat zakwita.
Только агнца убоится – волк, Только ангелу сдаётся крепость. Торжество – в подвалах и в вертепах! И взойдёт в Столицу – Белый полк! ²	Przed jagnięciem wilk się cofa, Przed aniołem twierdze drżały. Do Stolicy wprost z bezdroży Triumf wkroczy i Pułk Biały! ³

Udało mi się zachować jamb, choć czterostopowy i bez kataleksy. Z kolei rymy okalające zastąpiłam parzystymi, przy czym występowały one jedynie w wersach parzystych i wszystkie spadki w tłumaczeniu stały się żeńskie. Opozycja bieli i czerni została zachowana, w tym także kontynuujący ją

² М. Цветаева: *Белизна...* В: Таž: *Ты проходишь на запад солнца...* / М. Цветаева: *Идiesz w stronę zachodu słońca...* Wahazar – Krytyka Literacka (Editions Sur Ner), Москва 2018, s. 46. Dalej w tekście wszystkie nieoznaczone inaczej cytaty z wierszy Cwietajewej przytoczono zgodnie z tym wydaniem.

³ М. Цветаева: *Każda Biel zagraża Czerni*. Przeł. A. Bednarczyk. Maszynopis.

łańcuch asocjacji. Z jednej strony były to: *biel świątyni, blady wieszcz, włos siwy*, ale też *lilia, jagnię i anioł*. Z drugiej: *groby, gromy, Sodoma, czerw oraz wilk*. Udało się również zachować dynamizujące wypowiedź poetki powtórzenia foniczne: *грозум гробам и грому* [grozit grobam i gromu] – *Grobom, gromom* [...] *грози, Червь и чернь* [červ i čern'] – *Czerw i czern*. Jednak po jakimś czasie otrzymałam od redaktora pismo następującej treści:

Droga Anna Bednarczyk! Nareszcie pojawiła się możliwość przeczytania Pani przekładów [...] Od razu chciałbym zwrócić Pani uwagę na wiersz Белизна – угроза Черноте..., wydaje mi się, że wymaga poważnego dopracowania. Byłoby dobrze, gdyby utrzymał metrum i odtworzył rym. Przesyłam Pani dla natchnienia piosenkę do słów tego wiersza [...] ⁴.

Była to propozycja Władimira Szczukina z płyty *Где лебеди*?⁵. Na prośbę redaktora stworzyłam więc inny przekład wiersza, starając się zachować możliwość jego odtworzenia wraz z zaproponowaną przez Szczukina muzyką. Wypada jednak zauważyć, że utwór rosyjskiej poetki nie był pierwotnie śpiewany, nie musiał więc być przekładany melicznie, mógł w wersji polskiej pozostać wierszem.

Drugi wariant przekładowy też nie do końca odtwarza płaszczyznę formalną oryginału, jednak wydłużenie wersów do 10 sylab pozwoliło dostosować tekst do pożądanej płaszczyzny muzycznej.

Opublikowany wariant przekładu

* * *

Wszelka Biel zagraża wszelkiej czerni.
Gromom i grobowi – biel świątyni.
Blady wieszcz Sodomie grozi wszędzie
I nie miecz, lecz lilia strach uczyni.

Bieli krąg – nie człek to dzieło spełnił.
Siwy włos! Wieszcz stary! Chrzcielną misa!
Czerw i czern poznają Pana w pełni
Po tym kwieciu, które z rąk zakwita.

Widząc jagnię, szary wilk się trwoży,
Przed aniołem mury twierdzy drżały.
Zagrzmie triumf w piwnicy i w norze!
Do Stolicy wkroczy nasz Pułk Biały!⁶

⁴ E-mail z 22 lutego 2018 roku otrzymany od Andrieja Bazilewskiego. Archiwum własne autorki.

⁵ М. Цветаева сл., В. Шукин муз.: Белизна. В: *Песни Владимира Шукина, Где лебеди?* YouTube. 18.03.2020. <https://www.youtube.com/watch?v=pclsZHOqb1A> [16.06.2024].

⁶ М. Цвиetaева: *Wszelka Biel zagraża wszelkiej czerni...* Przeł. A. Bednarczyk. W: М. Цветаева: *Ты проходишь...*, s. 47.

Transformacja schematu rymów nie ma znaczenia dla interpretacji wokalne, ponieważ, śpiewając, można wykorzystać wydłużenie fraz muzycznych w stosunku do tekstu słownego i przenieść dodatkową sylabę na kolejny dźwięk. Odnosi się to do wszelkich utworów słowno-melicznych, o ile fraza muzyczna pozostaje otwarta i nie zamyka się wraz ze spadkiem oksytonicznym w tekście słownym.

Wracając do redaktora i jego propozycji dostosowywania przekładu do konkretnej kompozycji, pojawia się również pytanie o istnienie innych wariantów muzycznych. Możliwe, że w takim wypadku należałoby przy tłumaczeniu podawać nazwisko autora muzyki, do której dostosowany został wariant translatorski.

Współpraca z Bazilewskim nie sprowadzała się wyłącznie do uzgadniania tekstu przekładu z warstwą muzyczną, choć przy okazji *Белизны* (*Wszelkiej Bieli*) uświadomiłam sobie tę możliwość i tłumacząc inne utwory Cwietajewej, zwracałam większą uwagę na potencjalność takiego wykonania oraz konsekwentnie na dostosowanie tekstu polskiego do rytmizacji oryginału. Tym bardziej że do niektórych z wierszy poetki napisano muzykę i są one wykonywane melicznie.

Dzięki współpracy z redaktorem można także uniknąć tego, co nazywam „głupimi błędami”. Trudno uznać je za rezultat nieznajomości języka czy kultury oryginału, ponieważ najczęściej wynikają z nieuwagi tłumacza. W tym miejscu muszę przeprowadzić niewielką polemikę ze zdaniem André Lefevera, uznającego błędy przekładu wyłącznie w wypadku płaszczyzny lingwistycznej, a pozostałe odstępstwa od oryginału traktującego jako świadome manipulacje⁷. Błędy, które zaprezentuję, nie wynikają z nieznajomości języka czy realiów, ani nie mają też nic wspólnego ze strategią tłumacza. Nazywam je „głupimi błędami”, ponieważ są przypadkowe, a ich przyczyną jest nieuwaga autora przekładu. Dzielę je na będące rezultatem „niedoczytania” oraz efektem fałszywej interpretacji tekstu. W pierwszym wypadku to przede wszystkim pomyłka, często dotycząca jednego słowa (nawet jednej niewłaściwie przeczytanej litery). Można powiedzieć, że tłumacz czyta to, co „chce” przeczytać, co podpowiada mu wyobraźnia, i nie zauważa rzeczywistego tekstu. W jakimś sensie „czyta” on swoje myśli. W drugim wypadku fałszywa interpretacja może wynikać z wyboru jednej z możliwych interpretacji – nie zawsze właściwej. Dalej podaję kilka przykładów z własnej praktyki translatorskiej, co pozwala mi wyjaśnić ich powstanie. Odnotuję, że właśnie dzięki interwencji redaktora Bazilewskiego w wielu wypadkach udało się uniknąć publikacji błędnego tłumaczenia.

Pierwszym przykładem jest wiersz z cyklu *Под шалью*. Przytaczam tu pierwszą strofę i jej błędny przekład:

⁷ A. Lefevere: *Literature, Comparative and Translated*. „Babel” 1983, vol. 2, s. 74.

Под шалью

Wariant przekładu

Запечатлённый, как рот оракула –
Рот твой, гадавший многим.
Женщина, что от дозора спрятала
Меж языком и небом?⁸

Na twoich ustach pieczęć wyroczni –
Tak wielu słucha ciebie.
Kobieto, powiedz, co tam ukryłaś
Między językiem a niebem?⁹

Niebo pojawiło się w polskim tekście, ponieważ nie doczytałam kropczek nad *e* (*ě*) w słowie *небо* i przeczytałam je jako *небо*, stąd zamiast *podniebienie* przełożyłam ten wyraz jako *niebo*. Sformułowanie „między językiem a niebem” wydało mi się niezwykle romantyczne. Jakież było moje zdziwienie, kiedy Bazilewski zapytał, czy nie znam słowa *небо*. Znałam je doskonale, ale nie zauważyłam, a przekład wydawał się logiczny. W tej sytuacji musiałam zastąpić swój pierwotny wariant innym i odnaleźć inne rymy, ponieważ rym do słowa *niebo* nie był już możliwy. Stąd następująca propozycja:

Na twoich ustach pieczęć wyroczni –
W ustach wróżba spoczywa.
Kobieto, co pomiędzy językiem
A podniebieniem ukrywasz?¹⁰

Kolejne dwa przykłady są podobne. W pierwszym z nich nie doczytałam jednej z liter i zamiast *проверь* ('sprawdź') przeczytałam *поверь* ('uwierz'), w drugim – mentalnie dodałam jedną literę, w związku z czym słowo *пасныица* ('odwilż') zastąpiła *паснутница* ('nierządnica'). Fałszywe ekwiwalenty nie zburzyły logiki wypowiedzi, choć wprowadziły do tekstu nieco inne obrazy. Oto zestawienie pierwowzoru, przekładu omyłkowego oraz poprawionego:

Луна – лунатику

Я – душа твоя: Ураания:
В боги – дверь.
В час последнего слияния
Не проверь!¹¹

⁸ М. Цветаева: *Под шалью...* В: Таž: *Ты проходишь...*, s. 104.

⁹ М. Цветаева: *Pod szalem...* Przeł. A. Bednarczyk. Maszynopis.

¹⁰ М. Цветаева: *Pod szalem...* Przeł. A. Bednarczyk. W: М. Цветаева: *Ты проходишь...*, s. 105.

¹¹ М. Цветаева: *Луна – лунатику*. В: Таž: *Ты проходишь...*, s. 92.

Wariant przekładu

To ja – dusza twa: Urania
 Jak Bóg – drzwi.
 W czas ostatniej wspólnej nocy
Nie wierz mi!

Księżyc do lunatyka

To ja – dusza twa: Urania:
 W niebo drzwi.
 W ostatniego czas spotkania
Nie tknij ich!¹²

W danym wypadku poza „wymianą” źle odczytanego słowa należało odwzorować rym krzyżowy, na przemian żeński (w nieparzystych wersach) i męski (w parzystych).

Бог [Fragment]

О, его не приучите
 К пребыванию и к участи!
 В чувств оседлой **распутице**
 Он – седой ледоход¹³.

Wariant przekładu

I nikt w nim nie obudzi,
 Troski o losy ludzi!
Nierządnicy żar studzi
 Ten lodołamacz siwy.

Bóg [Fragment]

I nikt w nim nie obudzi
 Udziału w losie ludzi!
Odwilże uczuć studzi
 Ten lodołamacz siwy¹⁴.

Tym razem, mimo dużej różnicy znaczeń między *odwilżą* a *nierządnicą*, zachowanie schematu rymów nie było szczególnie trudne, ponieważ w oryginalnym rym pojawia się wyłącznie w wersach nieparzystych.

Kolejna grupa błędów często wiąże się z fałszywą interpretacją, co z kolei bywa rezultatem wyboru jednej z kilku możliwych interpretacji. Tak stało się, kiedy tłumaczyłam fragment cyklu *Провода*, uznając, że idzie o odprowadzanie rekruta do wojska, podczas gdy chodziło o druty telegraficzne. Nie zwróciłam przy tym uwagi na akcent wyrazowy, który zmienił znaczenie słowa (*прОВОда* z akcentem wyrazowym na ostatnią sylabę (-*да*) – ‘druty’, i akcentowane na pierwszej sylabie *прОВОды* (*про-*) – ‘odprowadzanie’). Dlatego przełożyłam tytuł jako *Obrzęd*, a nie *Druty*, jak być powinno.

¹² M. Cwietajewa: *Księżyc do lunatyka*. Przeł. A. Bednarczyk. W: М. Цветаева: *Ты проходишь...*, s. 93.

¹³ М. Цветаева: *Бог [Фрагмент]*. В: Таž: *Ты проходишь...*, s. 72.

¹⁴ M. Cwietajewa: *Bóg [Fragment]*. Przeł. A. Bednarczyk. W: М. Цветаева: *Ты проходишь...*, s. 73.

Natomiast w wierszu *Разговор с гением* (*Rozmowa z geniuszem*) zamiast *пытка* ('tortura') przeczytałam *птичка* ('ptaszek'). Dlatego do pierwszej wersji przekładu wprowadziłam wyraz: *Ptaszku!*, co później zastąpiłam słowem *Męka!*. Tym razem powodem omyłki było pojawienie się w innych zwrotkach tekstu wyrażenia: *петь не могу* (*śpiewać nie mogę*); *старая песнь* (*stara pieśń*); *Ты-то и поешь* (*I właśnie śpiewać*); *Что я, снегурь, / Чтоб день-деньской / Пою?* (*Czy jestem gilem / Żeby cały dzień / Śpiewać*); *Петь не могу!* (*Śpiewać nie mogę*); *Пел же – Орфей* (*Śpiewał przecież – Orfeusz*); *Пташка, а пою* (*Ptaszku / ptaszyno, śpiewajże*), a także obrazu skoszonego łągu oraz słowa *дźwięк* (*zвук*):

Разговор с гением

– „Пытка!” – „Терпи!”
„Скошенный луг –
Глотка!” – „Хрипи:
Тоже ведь – звук!”¹⁵

Wariant przekładu

– „Ptaszku!” – „Wytrzymaj!”
„Skoszony łąg –
Gardło!” – „Więc chryp:
To także – dźwięk!”¹⁶

Rozmowa z geniuszem

„Męka!” – „Wytrzymaj!”
„Skoszony łąg –
Gardło!” – „Więc chryp:
To także – dźwięk!”¹⁷

Zamykając przegląd moich własnych błędów translatorskich, jeszcze raz zauważę, że idzie mi przede wszystkim o zwrócenie uwagi na pracę redaktora, korektora czy weryfikatora i na potrzebę jej docenienia. Oczywiście, niektóre omyłki tłumacz może poprawić sam, odkładając tekst przekładu na jakiś czas i czytając go powtórnie. Nie zawsze się to udaje, niemniej, tak stało się, kiedy zamiast czasownika *растеряли* ('zgubili') przeczytałam i zgodnie z tym odczytem przełożyłam *расстреляли* ('rozstrzelali'). Najprawdopodobniej zadziałała tu wyobraźnia, która podsunęła mi na myśl mocniejsze emocjonalnie *rozstrzelać*, a dołożenie liter *c* ['s'] oraz *p* ['r'] było już tylko logiczną konsekwencją mentalnego wzmocnienia. Błąd ten został skorygowany, a tłumaczenie opublikowane w poprawnej już wersji brzmi – *rozsziali*:

¹⁵ М. Цветаева: *Разговор с гением*. В: Таž: *Ты проходишь...*, s. 126, 128.

¹⁶ М. Цветаева: *Rozmowa z geniuszem*. Przeł. A. Bednarczyk. Maszynopis.

¹⁷ М. Цветаева: *Rozmowa z geniuszem*. Przeł. A. Bednarczyk. W: М. Цветаева: *Ты проходишь...*, s. 127, 129.

Oryginał

Заговорщиков: версты, дали...
Не расстроили – **растеряли**¹⁸.

Wariant przekładu

Buntowników: wiorsty, dale...
Nie rozstroili – **rozstrzelali**.

Tłumaczenie opublikowane

Buntowników: wiorsty, dale...
Nie rozstroili nas – **rozsiiali**¹⁹.

Redaktor może także udzielić pomocy w poszukiwaniu odpowiedników przekładowych. Przytoczę w tym miejscu fragment mojego e-maila do Bazilewskiego w sprawie tłumaczenia jednego z wierszy Cwietajewej. W tym wypadku odrzuciłam zarówno swój wariant pierwotny, jak i propozycję redaktora, proponując inny ekwiwalent translatorski:

Napisałam **pokoje**, Pan proponuje **kabiny**. Jednak **kabiny** dzisiaj kojarzą się Polakowi przede wszystkim z prysznicem, a jeśli z pomieszczeniem, to dla pilota w samolocie, albo na statku [...]. Jeśli dobrze zrozumiałam słowa Cwietajewej, pobrzmiwa w nich ironia i „numery” powinny być komfortowe, w przeciwieństwie do tego, co miłe, ale zgniłe, dlatego, jeśli nie **pokoje**, to proponuję **salony**, ewentualnie **lokale**. We wszystkich trzech wypadkach podkreśla się, że to komfortowe **pokoje – numery**.

Stary – stary, zgnił – zgnił,

Ale miły... Tu: **salony** czekają! (Tu: **lokale** czekają / Tu: **pokoje** czekają)²⁰.

Bazilewski zgodził się na moją wersję i ostatecznie w tłumaczeniu pojawiły się **salony**:

Oryginał

Стар-то стар, сгнил-то сгнил,
А всё мил... А уж тут: **номера** ведь!
Как рождаются в мир
Я не знаю: но так умирают²¹.

Wariant przekładu

Stary – stary, zgnił – zgnił,
Ale miły... Tam: **pokoje** czekają!
Nie wiem, jakich to sił
Trzeba, rodząc się – tak umierają²².

¹⁸ М. Цветаева: *Рас – стояние: версты, дали...* В: Таž: *Ты проходишь...*, s. 118.

¹⁹ М. Цвѣтаѣва: *Roz – stawania: wiorsty, mile...* Przeł. A. Bednarczyk. W: М. Цвѣтаѣва: *Ты проходишь...*, s. 119.

²⁰ E-mail Anny Bednarczyk do Andrieja Bazilewskiego z 1 marca 2018 roku. Archiwum własne autorki.

²¹ М. Цветаева: *Спаси Господи, дым!* В: Таž: *Ты проходишь...*, s. 68.

²² М. Цвѣтаѣва: *Боже, ратуј – ten dym!* Przeł. A. Bednarczyk. Maszynopis.

Propozycja A. Bazilewskiego

Wersja opublikowana

Stary – stary, zgnił – zgnił,
Ale miły... Tu: **kabiny** czekają!
Nie wiem, jakich to sił
Trzeba, rodząc się – tak umierają²³.

Stary – stary, zgnił – zgnił,
Ale miły... Tu: **salony** czekają!
Nie wiem, jakich to sił
Trzeba, rodząc się – tak umierają²⁴.

Pomijam tu oczywisty błąd, jakim było przełożenie przeze mnie w pierwszym wariancie *mym* jako *tam*, tym bardziej że usunęłam go w procesie samokorekty.

Wracając do pomocy redaktora – jest ona również niezwykle przydatna, kiedy odnalezienie właściwego ekwiwalentu okazuje się trudne. Przykładem może być tłumaczone przeze mnie opowiadanie ukraińskiego pisarza Wiaczesława Medwidia *Аделька й Адам*²⁵, w którym pojawiły się liczne wyrazy zdeformowane oraz przestarzałe. Jednym z nich było słowo *осьошня*: „Так і є, – життя це не радість жити, це щоразу якісь змертвілі картинки, як і оця **осьошня**”²⁶. Żaden ze znanych mi Ukraińców czy też ukrainistów nie potrafił wyjaśnić jego znaczenia. Uczynił to dopiero poproszony przeze mnie o pomoc Dmytro Drozdovsky, ukraiński krytyk literacki, a zarazem redaktor naczelny czasopisma „Vsesvit Journal”. Zgodnie z jego słowami:

Осьошнє – нынешнее, настоящее, здешнее, то что вот здесь, сейчас, тут-и-теперь, как писали модернисты в начале прошлого века. Такое вот интересное слово, которое сейчас мало кто знает²⁷.

W związku z tym tłumaczeniem interesujące mnie zdanie przełożyłam: „Tak właśnie jest – życie nie jest radością życia, to zawsze są jakieś martwe obrazki, jak i ten **właśnie**”²⁸.

²³ M. Cwietajewa: *Boże, ratuj – ten dym!* Propozycja Andrieja Bazilewskiego zamieszczona w e-mailu do Anny Bednarczyk z 24 lutego 2018 roku. Archiwum własne autorki.

²⁴ M. Cwietajewa: *Boże, ratuj – ten dym!* Przeł. A. Bednarczyk. W: M. Цветаева: *Ты проходишь...*, s. 69. Wyrózn. – A.B.

²⁵ В. Медвідь: *Аделька й Адам*. У: Тенже: *Потьма. Книга прииш*. Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», Київ 2020, s. 93–104. Tekst udostępniony autorce w maszynopisie, bez numeracji stron.

²⁶ Tamże.

²⁷ „**Осьошнє** – dzisiejsze, prawdziwe, tutejsze, to, co jest właśnie teraz, tu i teraz, jak pisali moderniści na początku ubiegłego stulecia. To takie ciekawe słowo, które teraz mało kto zna” (e-mail Dmytra Drozdowskiego do Anny Bednarczyk z 7 kwietnia 2024 roku. Archiwum własne autorki).

²⁸ W. Medwid’: *Adelka i Adam*. Przeł. A. Bednarczyk [w druku].

O wiele ciekawsze wydają się jednak samodzielne poszukiwania, szczególnie jeśli wymagają one od tłumacza zwiększonej kreatywności. Dobry przykład można znaleźć w tym samym opowiadaniu, w którym czytamy:

І вчора забулися каву випити, – аж немов звеселіло подумала, зіпершись попри газової плити, на якій зсиротіло красувалася **жезла**, що її подарувала за Польщі бабуса Аделя.

Wypowiedź ta w zasadzie nie sprawia tłumaczowi trudności. Jednak niezrozumiały jest w niej wyraz *жезла*. Istnieje wprawdzie słowo *жезл*, które oznacza 'pręt', jak również 'berło', 'laskę' czy 'kostur'. Pojawia się jednak pytanie: co pręt miałby robić na piecu gazowym? I dlaczego przedmiot ten zmienił rodzaj z męskiego na żeński? W dodatku, cóż to za pamiątkowy pręt, który Adelce, jeszcze za polskich czasów, miała подарować babcia Adela? Pierwsza przychodząca do głowy myśl to pogrzebacz, bo przecież leży na piecu. Jednak piec jest gazowy, skąd więc na nim pogrzebacz? Ponadto ukraiński czasownik *красуватися* związany jest z popisywaniem się, lansowaniem, co zupełnie nie kojarzy się z pogrzebaczem. Trudno też, żeby na piecu leżały berło, laska czy kostur. Poszukiwania doprowadziły mnie do skojarzenia z kawą. Kolejne zdanie brzmiało bowiem:

Зазирнула у **жезлу**, сподіваючись на якусь несподіванку, але ж ні, – учорашній зашерхлий **хуз** попелясто визиркував зо дна. А таки ж подружки пили каву²⁹

co, pomijając nieistniejące w słowniku ukraińskim słowa *жезла* i *хуз*, można by przełożyć:

Spojrzała do [???], licząc na jakąś niespodziankę, ale nic z tego, na dnie widać było tylko wczorajsze zaschnięte, popielate [???]. Przyjaciółki jednak piły kawę.

Wynikało z tego, że oba trudne do przetłumaczenia słowa mają coś wspólnego z kawą, a biorąc pod uwagę prawdopodobnie polskie pochodzenie Adelki (jej babci), uznałam, że *хуз* to zniekształcone polskie 'fusy'. Zaznaczę przy tym, że po ukraińsku *fusy od kawy* to *кавова гуца*. Oznaczało to, że *жезла* również jest słowem zniekształconym, a jeśli są w niej fusy, to musi być naczyniem służącym do przygotowania kawy, dlatego uznałam, że idzie o turecki tygielek, nazywany też *dżezwa*, który często bywa zdobiony i jako taki może pięknie wyglądać na piecu. Stąd w polskim tekście przytoczone cytaty brzmią:

²⁹ В. Медвідь: *Аделька й Адам...*

A wczoraj też zapomnieliśmy napić się kawy – pomyślała, jakby rozbawiona, opierając się o kuchenkę gazową, na której brylowała osierocona **dżezwa**, подарowana jej przez babcię Adelę jeszcze za Polski.

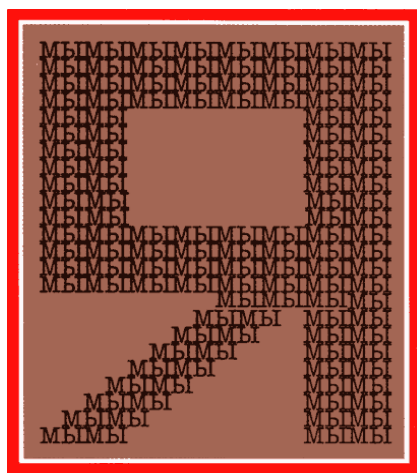
Spojrzała do **tygielka**, licząc na jakąś niespodziankę, ale nic z tego, na dnie widać było tylko wczorajsze zaschnięte, popielate **fusy**. Przyjaciółki jednak piły kawę³⁰.

Do pierwszego zdania wprowadziłam słowo *dżezwa*, w drugim z nich zastąpiłam tę mało popularną wśród Polaków nazwę bardziej zrozumiałym *tygielkiem*, dzięki czemu w tłumaczeniu pojawił się rodzaj przypisu wewnątrztekstowego.

Wypada również odnotować, że w procesie translacji zdarzają się nieoczekiwane „odkrycia”. Niektóre z nich zawdzięczamy temu, co nazywam „rozwiązywaniem krzyżówek przekładowych”. Idzie tu nie tylko o analizę różnic, ale także podobieństw międzyjęzykowych i międzykulturowych, które wspomagają działania tłumacza. Swego czasu rozpatrywałam w tym kontekście rosyjski przekład *Trenów* Jana Kochanowskiego, wskazując na ułatwienie, jakim jest ich podobieństwo do rosyjskiego płaczu po zmarłym³¹, jak również na możliwość wykorzystania takich podobieństw w procesie translacji. Podobieństwa tego rodzaju nie dotyczą, rzecz jasna, wszystkich języków i wszystkich kultur, ale tylko konkretnych par językowo-kulturowych. W tym wypadku dobrym przykładem jest plakat Wagricza Bachczaniana, na którym widnieje duża rosyjska litera Я, oznaczająca tyle, co polskie ‘ja’, która w pracy artysty złożona została z powtarzających się słów *МЫ* (pol. ‘MY’). W języku polskim takiego plakatu nie można powtórzyć, ponieważ zaimek *ja* składa się z dwóch liter, możliwy jest natomiast funkcjonalny polisemiotyczny (leksykalno-graficzny) przekład plakatu na język angielski. Słowu, a jednocześnie literze Я, odpowiada bowiem angielskie *I*, a wyrazowi i literom *МЫ* – angielskie *WE*:

³⁰ W. Medwid’: *Adelka i Adam...*

³¹ A. Bednarczyk: *Treny Jana Kochanowskiego – emocje i styl wysoki (współczesne tłumaczenie na język rosyjski)*. „Między Oryginałem a Przekładem” 2008, r. 14: *Wzniosłość a styl wysoki w przekładzie*, s. 25–35.

Rys. 1. Plakat Я-Мы

Źródło: В. Бахчанян: Я. В. alexandrbabushkin: *Вагрич Бахчанян (СССР, США) – „Мы рождены, чтоб Кафку сделать былью”*. Петербургский альманах ФИНБАН. 15.09.2017. <https://finbahn.com/вагрич-бахчанян/> [16.06.2024].

Rys. 2. Propozycja przekładu plakatu

Źródło: Opracowanie własne.

Jako przykład może też posłużyć jeden z utworów cytowanej wcześniej Cwietajewej, a mianowicie wchodzący w skład jej cyklu *Стихи Блоку* (*Wiersze do Błoka*) wiersz rozpoczynający się słowami *Имя твое*³². Czytamy w nim: „Имя твое – пять букв” (‘Imię twoje – pięć liter’). Żadne z polskich

³² М. Цветаева: *Стихи к Блоку. Имя твое...* В: Таž: *Ты проходишь...*, s. 30.

tłumaczeń nie odtwarza dokładnie tej myśli, ponieważ nazwisko Aleksandra Błoka liczy tylko cztery litery – Błok. Liczba 5 w pierwowzorze rosyjskiej poetki odpowiada ortografii rosyjskiej sprzed jej reformy z 1918 roku. Przed reformą na końcu wyrazów w przypadku twardości poprzedzającej spółgłoski stosowano literę *jer* – *ѣ*, bezdźwięczną już na początku XX stulecia, stąd w nazwisku poety pięć liter – *Блокъ*.

Ciekawe, że we współczesnym języku greckim nazwisko „Błok” liczy dokładnie pięć liter: *Μπλοκ*, a dźwięk [b] oddawany jest poprzez połączenie liter *μ* i *π* (*μπ*). Poniżej prezentuję odnaleziony w Internecie przekład interesującego mnie wiersza wraz z oryginałem oraz tłumaczeniem filologicznym z języka greckiego na polski, które zostało dokonane za pomocą elektro-nicznego słownika DeepL:

Oryginał

Имя твое – птица в руке,
Имя твое – льдинка на языке.
Одно-единственное движение губ.
Имя твое – **пять букв**³³.

Przekład na grecki
(tłumacz nieznany)

Filologiczne tłumaczenie greckiego
przekładu na język polski – DeepL

To όνομά σου είναι ένα πουλί στο χέρι σου	Twoje imię to ptak w twojej dłoni
To όνομά σου είναι πάγος στη γλώσσα	Twoje imię to lód na twoim języku
Μία μόνο κίνηση των χειλιών	Pojedynczy ruch warg
To όνομά σας είναι πέντε γράμματα ³⁴ .	Twoje imię to pięć liter ³⁵ .

Wspomniałam wcześniej, że polscy tłumacze mają problem z owymi pięcioma literami w nazwisku Błoka. Zwykle pomijają tę kwestię albo pozostawiają w wariacie przekładowym „pięć liter”, choć nie zawsze jest to logiczne. W związku z tym proponuję przyjrzeć się czterem polskim wariantom wiersza. Dwa pierwsze pomijają liczbę liter w imieniu (nazwisku) Błok, jednak przekład Seweryna Pollaka funkcjonalnie zastępuje *pięć liter* jedną *syllabą*:

³³ М. Цветаева: *Имя твое – птица в руке...* (1916). <https://www.culture.ru/poems/33688/imya-tvoe-ptica-v-ruke> [15.06.2024].

³⁴ Μ. Τσβετάεβα: *Το όνομά σου είναι ένα πουλί στο χέρι σου...* Μτφρ. άγνωστος, <https://kerchtt.ru/el/imya-tvoe-ptica-v-ruke-god-napisaniya-taina-stihotvoreniya-m-cvetaevoi/> [15.06.2024].

³⁵ Tłumaczenie dokonane za pomocą słownika DeepL.

Marina Cwietajewa, *Imię twe...*
Przekład Wacław Denhoff-Czarnocki
i Salomea Galecka³⁶

Imię twe – ptaszyna w ręku,
Imię twe – sopelek w ręku.
Jedno jedyne ust poruszenie,
Imię twe – drgnienie³⁷

Marina Cwietajewa, *Twoje imię...*
Przekład Seweryn Pollak

Twoje imię – ptaszyna w rękach,
Twoje imię – zimno sopelka,
Jedno jedyne ust poruszenie,
Twoje imię – **sylaba**, drgnienie³⁸

Kolejne dwie polskie propozycje powtarzają oryginał, co czyni wypowiedź niezrozumiałą dla polskiego czytelnika, który nie uświadamia sobie zmiany w pisowni nazwiska poety, jaka zaszła w związku z reformą ortografii:

Marina Cwietajewa, *Imię twe...*
Przekład Joanna Salamon

Imię twe – w ręku pojmany ptak,
Imię twe – bryłki lodowej smak.
Warg jedno – jedyne spośród drgnień.
Imię twe – **liter pięć**³⁹.

Marina Cwietajewa, *Imię twoje...*
Przekład Ryszard Mierzejewski

Imię twoje – w ręku ptak,
Imię twoje – kostki lodu smak,
Jedno jedyne ust poruszenie
Imię twoje – **pięciu liter złożenie**⁴⁰.

W kontekście wspomnianej wcześniej różnorodności kultur wypada zauważyć, że tłumaczący wiersz Cwietajewej na angielski Ilya Kaminsky świetnie poradził sobie z „odczarowaniem klątwy pięciu liter”, a mianowicie zastąpił je *czterema literami*. Przy tym tłumaczenie to jest przykładem korekty autorskiej, ponieważ w pierwszej wersji anglojęzycznej, wykonanej wraz z Susan Harris, Kaminsky pozostawił niezrozumiałe dla odbiorcy anglojęzycznego *pięć liter*. W wariancie, którego współautorką jest Jean Valentine, nazwisko Błoka liczy o jedną literę mniej:

³⁶ Najprawdopodobniej przekładu tej konkretnej zwrotki dokonał Wacław Denhoff-Czarnocki, najczęściej podawany jako autor tłumaczenia pierwszej strofy wiersza.

³⁷ M. Cwietajewa: *Imię twe...* Przeł. W. Denhoff-Czarnocki, S. Galecka. <http://liryka-liryka.blogspot.com/2014/02/marina-cwietajewa-imie-twe-z-wierszy-do.html> [dostęp: 10.06.2024].

³⁸ M. Cwietajewa: *Twoje imię...* Przeł. S. Pollak. <http://liryka-liryka.blogspot.com/2014/02/marina-cwietajewa-imie-twe-z-wierszy-do.html> [dostęp: 10.06.2024].

³⁹ M. Cwietajewa: *Imię twe...* Przeł. J. Salamon. <https://milosc.info/marina-cwietajewa/z-tytułu-wiersze-do-błoka/> [dostęp: 10.06.2024].

⁴⁰ M. Cwietajewa: *Imię twoje...* Przeł. R. Mierzejewski. *Libertas*. Miesięcznik Ludzi Wolnych. 27.01.2014. https://libertas.pl/poezja_marina_cwietajewa.html [dostęp: 10.06.2024].

Marina Tsvetaeva, *Your name is...*

Przekład Ilya Kaminsky

i Susan Harris

Your name is a – bird in my hand,
a piece of ice on my tongue.

The lips' quick opening.

Your name – **five letters**⁴¹.

Marina Tsvetaeva, *Your name is...*

Przekład Ilya Kaminsky

i Jean Valentine

Your name is a – bird in my hand,
a piece of ice on my tongue.

The lips' quick opening.

Your name – **four letters**⁴².

Ostatni anglojęzyczny przekład zainspirował mnie do podjęcia próby tłumaczenia, które wskazywałoby na cztery litery w nazwisku Błok. Poniżej prezentuję zawierającą to nazwisko zwrotkę mojego wariantu wiersza:

Imię twoje – w dłoni ptaszyna,
Imię twoje – lodu kruszyna.
Warg wzruszenie i uśmiech szczery.
Imię twoje – **litery cztery**⁴³.

Jak się okazuje, „odkrycie” może też być rezultatem inspiracji innym tłumaczeniem, także w innym języku. W danym wypadku angielski wariant utworu Cwietajewej stał się dla mnie podpowiedzią, która pomogła stworzyć przekład funkcjonalny. Trzeba bowiem odnotować, że odtworzenie pięciu liter w nazwisku Błoka to wprawdzie najtrudniejsze dla polskiego tłumacza zadanie translatorskie (w związku z „chaosem informacyjnym” wprowadzonym przez zmianę systemu ortograficznego), ale nie jest to wcale najważniejsza składowa utworu, ponieważ nie wpływa ani na sensy tekstu, ani na obraz poetycki. Nie powinno się więc traktować jej jako dominanty przekładowej.

Mam nadzieję, że udało mi się ukazać kilka prawd dotyczących praktyki tłumaczenia, a przede wszystkim wskazać na konieczność zarówno własnych poszukiwań i samoweryfikacji, co w moim przekonaniu może prowadzić do nieoczekiwanych, aczkolwiek wielce pożądanых odkryć, jak i na potrzebę współpracy z redaktorem, który nie tylko formułuje żądania, ale potrafi też wspomóc wysiłek tłumacza, o ile oboje zgodni są, że „Strofa być winna taktem, nie wędzidłem”⁴⁴.

⁴¹ M. Tsvetaeva: *Your name is...* Transl. I. Kaminsky, S. Harris. <https://www.cocosse.com/2021/01/poem-for-blok-marina-tsvetaeva-1916/> [dostęp: 10.06.2024].

⁴² M. Tsvetaeva: *Your name is...* Transl. I. Kaminsky, J. Valentine. <https://www.poetryfoundation.org/poetrymagazine/poems/55419/poems-for-blok> [dostęp: 10.06.2024].

⁴³ M. Cwietajewa: *Imię twoje...* Przeł. A. Bednarczyk. Maszynopis.

⁴⁴ J. Słowacki: *Beniowski*. Księgarnia Polska, Lwów 1881, s. 118.

Bibliografia

- Bednarczyk A.: *O samoświadomości tłumacza (na przykładzie autorskich kontr-przekładów)*. „Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie” 2022, nr 11, s. 52–68.
- Bednarczyk A.: *Treny Jana Kochanowskiego – emocje i styl wysoki (współczesne tłumaczenie na język rosyjski)*. „Między Oryginałem a Przekładem” 2008, r. 14: *Wzniosłość a styl wysoki w przekładzie*, s. 25–35.
- Cwietajewa M.: *Boże, ratuj – ten dym!* Przeł. A. Bednarczyk. Maszynopis.
- Cwietajewa M.: *Imię twe...* Przeł. J. Salamon. <https://milosc.info/marina-cwietajewa/z-cyklu-wiersze-do-bloka/> [dostęp: 10.06.2024].
- Cwietajewa M.: *Imię twe...* Przeł. W. Denhoff-Czarnocki, S. Galecka. <http://liryka-liryka.blogspot.com/2014/02/marina-cwietajewa-imie-twe-z-wierszy-do.html> [dostęp: 10.06.2024].
- Cwietajewa M.: *Imię twoje...* Przeł. A. Bednarczyk. Maszynopis.
- Cwietajewa M.: *Imię twoje...* Przeł. R. Mierzejewski. *Libertas. Miesięcznik Ludzi Wolnych*. 27.01.2014. https://libertas.pl/poezja_marina_cwietajewa.html [dostęp: 10.06.2024].
- Cwietajewa M.: *Każda Biel zagraża Czerni*. Przeł. A. Bednarczyk. Maszynopis.
- Cwietajewa M.: *Pod szalem...* Przeł. A. Bednarczyk. Maszynopis.
- Cwietajewa M.: *Rozmowa z geniuszem*. Przeł. A. Bednarczyk. Maszynopis.
- Cwietajewa M.: *Twoje imię...* Przeł. S. Pollak. <http://liryka-liryka.blogspot.com/2014/02/marina-cwietajewa-imie-twe-z-wierszy-do.html> [dostęp: 10.06.2024].
- Lefevere A.: *Literature, Comperative and Translated*. „Babel” 1983, vol. 2, s. 70–75.
- Medwid W.: *Adelka i Adam*. Przeł. A. Bednarczyk [w druku].
- Słowacki J.: *Beniowski*. Księgarnia Polska, Lwów 1881.
- Tsvetaeva M.: *Your name is...* Transl. I. Kaminsky, J. Valentine. <https://www.poetryfoundation.org/poetrymagazine/poems/55419/poems-for-blok> [dostęp: 10.06.2024].
- Tsvetaeva M.: *Your name is...* Transl. I. Kaminsky, S. Harris. <https://www.cocosse.com/2021/01/poem-for-blok-marina-tsvetaeva-1916/> [dostęp: 10.06.2024].
- Бахчанян В.: Я. В. alexandrbabushkin: *Вагрич Бахчанян (СССР, США) – «Мы рождены, чтоб Кафку сделать былью»*. Петербургский альманах ФИНБАН. 15.09.2017. <https://finbahn.com/вагрич-бахчанян/> [16.06.2024].
- Медвідь В.: *Аделька й Адам*. У: В. Медвідь: *Потьма. Книга пришт*. Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», Київ 2020, s. 93–104.
- Цветаева М.: *Имя твое – птица в руке...* (1916). <https://www.culture.ru/poems/33688/imya-tvloe-ptica-v-ruke> [15.06.2024].
- Цветаева М.: *Ты проходишь на запад солнца...* / М. Cwietajewa: *Idziesz w stronę zachodu słońca...* Wahazar – Krytyka Literacka (Editions Sur Ner), Москва 2018.

Цветаева М. сл., В. Шукин муз.: *Белизна*. В: *Песни Владимира Шукина, Где лебеди?* YouTube. 18.03.2020. <https://www.youtube.com/watch?v=pclsZHOqb1A> [16.06.2024].

Τοβετάρβα Μ.: *Το όνομά σου είναι ένα πουλί στο χέρι σου...* Μτφρ. άγνωστος. <https://kerchtt.ru/el/imya-tvove-ptica-v-ruke-god-napisaniya-taina-stihotvoreniya-m-cvetaevoi/> [15.06.2024].

О глупых ошибках, сотрудничестве с редактором и неожиданных переводческих открытиях

Абстракт: Статья освещает проблематику сотрудничества с редактором, указывая на вытекающие из этого преимущества. В тексте рассматриваются также так называемые «глупые ошибки», т. е. погрешности в переводе, которые возникают случайно, в первую очередь из-за невнимательности или неоднозначного контекста оригинала, что часто приводит именно к ошибочному переводу. Кроме того, в статье представлены неожиданные «открытия» – возможности перевода, появившиеся под влиянием размышлений, учета культурных контекстов и даже вдохновения другим переводом. Целью работы было убедить потенциального переводчика в необходимости собственных поисков, творческой инициативы и самопроверки.

Ключевые слова: перевод, ошибки, редактор, самопроверка

O głupich błędach, pracy z redaktorem i nieoczekiwanych odkryciach translatorskich

Abstrakt: Celem artykułu było ukazanie problematyki współpracy z redaktorem, z jednoczesnym wskazaniem płynących stąd korzyści. Tekst prezentuje też tzw. głupie błędy, a więc błędy przekładu wynikające z przypadku, przede wszystkim z nieuwagi, bądź z niejednoznacznego kontekstu oryginału, co często prowadzi do omyłkowego tłumaczenia. Ponadto zaprezentowane zostały nieoczekiwane „odkrycia” – możliwości przekładu, które powstały pod wpływem przemyśleń, uwzględnienia kontekstów kulturowych, a nawet inspiracji innym tłumaczeniem. Celem artykułu było uświadomienie potencjalnemu tłumaczowi konieczności własnych poszukiwań, kreatywności twórczej i samoweryfikacji.

Słowa kluczowe: tłumaczenie, błędy, redaktor, autoweryfikacja